

POMPON

DOOR H. VAN LOON

IN den Parijschen plantentuin leeft Pompon voort, in het museum, dat er van zijn beste werken is ingericht vlak bij de dieren in hokken, die hij niet moe werd dag aan dag op het leven te betrappen en te teekenen. Den zesden Mei 1933 is hij hoog bejaard gestorven. Eenige dagen tevoren had hij den stier voltooid, een bestelling van de stad Parijs, en op zijn doodsbed vroeg hij de schets van de horzel om verder te zoeken. . . .

In 1855 was hij te Saulieu geboren. Bij een marmerhakker kwam hij al vroeg in dienst en tegelijk volgde hij te Dijon een leergang in architectuur. Overdag arbeidde hij om den broode, geveltooi, chimairen en karyatiden, grafteekenen, en de avonden bracht hij op de school van sierkunst door. Evenals Bourdelle en andere grooten is Pompon als ambachtsman begonnen. In tegenstelling met hen bleef hij het. In 1879 exposeerde hij voor de eerste maal in den Salon, twee figuren in medaillon, en vestigde hij zich in het hart van Montparnasse, 3 Rue Campagne Première, de nederige werkplaats, die hij tot den dood trouw bleef. Tusschen deze wanden in die opgeproptheid van vele nuttige en schoone dingen is dit leven vergaan.

Pompon, zegt René Demeurisse, is nog altijd thuis. De roep van de dingen wekt zijn tegenwoordigheid. Het aanbiddelijke avontuur zou opnieuw kunnen beginnen. Als vroeger kan men aankloppen: het is dezelfde deur met den berekop, die op zijn zeven-en-zestigste jaar zijn roem vestigde, en de teederheid van zijn ontvangst herleeft tusschen die muren. François Pompon was klein van stuk. Men ontdekte zijn lange neerhangende knevels, een goeden, grooten neus, het lichte schuim van zijn fijne witte haren en dadelijk onder de dikke wimpers, „die wimpers, welke bij steenhouwers groeien om hen, legde hij uit, tegen de splinters te beschermen,” de kalme oogen, zoo helder, zoo geheel vreemd aan den nutteloozen leugen.

Zooals Demeurisse hem zag, verscheen hij allen, wien het gegeven was hem te naderen. Tegenover Pompon verwarde men zich in zijn eigen woorden, want een wonder bloeide op, dat van zijn handen, sterke handen met een duim, door den scheppingsarbeid buitensporig verbreed. Daar hangt tusschen de groote uil in steen en de mol, in graniet gehouwen, het vaderlijke gereedschap en de étagère draagt zijn werken. Op dat kleine fornuis werd gekookt en in den winter die aan zijn sterven voorafging braadde hij er nog een kip voor zijn vrienden. Zijn lot was eenigszins met dat van wijlen den componist Satie te vergelijken. Pas laat werd hij ook door de jongeren erkend en gevierd. Op die wijze sloeg hij een brug van de generatie vóór de vorige naar het tegenwoordige geslacht. Zijn voorliefde ging naar de tegenwoordigheid der jeugd. Hij deelde hun droomen, warmde zich aan hun geestdrift en wischte zoo doende de leeftijdsverschillen uit met de les van zijn leven, deze prach-

tige l e ç o n d e c h o s e s. In dit nauwe vertrek, dat de herinnering wekt aan het proza, door van Deyssel aan het atelier van Thijs Maris gewijd, staat links de werkbank van den boergondischen schrijnwerker, die zijn vader was, wiens foto hangt naast die van het graf van mevrouw Pompon, des beeldhouwers vrouw, welke laatste rustplaats bewaakt wordt door den condor op zijn hooge zuil, het werk van zijn handen. Op het kerkhof van Saulieu zijn beiden nu begraven en zijn oeuvre vermaakte hij den staat. Deze in de persoon van oud-minister de Monzie heeft er spoed achter gezet; niet lang na zijn dood is dat museum geopend.

Men heeft gemeend het met een reconstructie van zijn atelier te moeten verrijken. Sommige bezoekers kunnen ze geamuseerd of verwonderd bekijken, de ware belangstelling gaat naar de hier samengedragen werken. Schoon en nuttig, gebruiks- en andere dingen, de woorden kwamen zoo even naast elkander te staan. Men weet, dat Pompon als „praticien” van Rodin, Bourdelle en anderen begonnen is. Deze taak nam hem niet geheel in beslag. Voor zich zelf, voor eigen genot boetseerde hij kleine figuren. Toen, in 1922, op één maal de roem. De ijsbeer op den Salon d'automne stelde hem in het volle licht.

Deze zoolganger werd oorspronkelijk klein opgezet, maar het was Pompon's verdienste, dat hij, in kleine afmetingen werkend, nooit klein zag. Zijn blik en hand waren zonder benepenheid. Deze a r t i s t a n in den hoogen zin van het woord had zoo min iets van den „artiest” als van den burgerman. Zijn kennis van het vak hield met zijn menscheijkheid gelijken tred. Bij hem kwam het alles uit het hart en wie dit „weinig” wil schelden bedenke, dat het met den eerbied der levensliefde gemaakt werd alvorens de knuisten er vorm of gestalte aan gaven. Want bij hem beantwoordt de vorm volstrekt niet aan dien, welken een fotograaf vroeger zou hebben gezien. Wat hij tot stand bracht was de zin van den vorm.

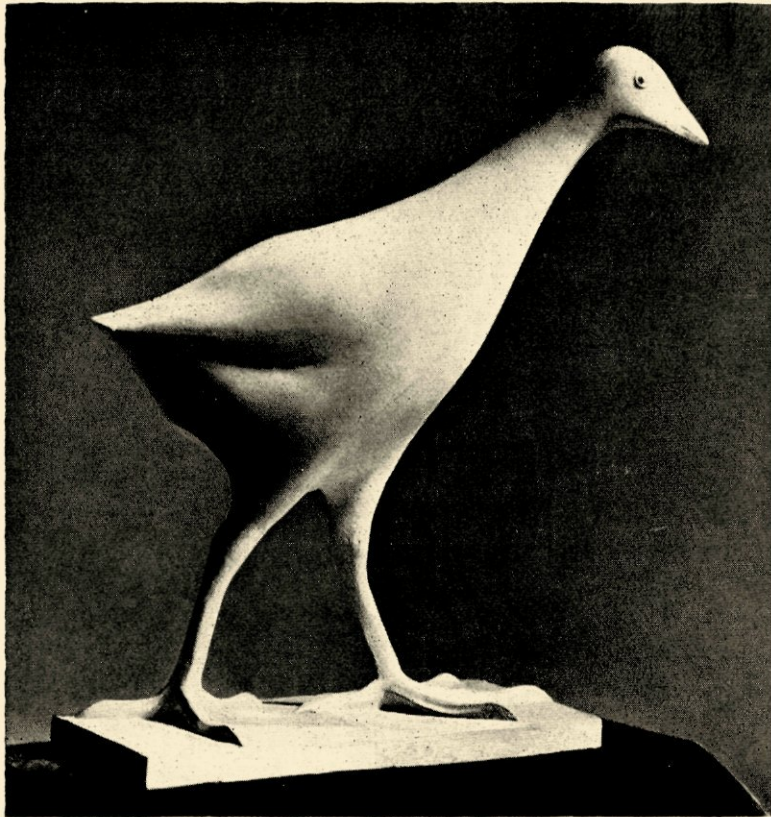
Hij stileerde, maar in bizonderen trant. De natuur vervormend, misvormde hij nooit. Ze weergevend gelijk zijn kunstenaarsoog ze zag, herschiep hij ze. Al jaren boeiden hem van de schepselen de dieren alleen. Zich beperkend verruimde, verdiepte hij zich. Al zijn werken bleef een studeeren zonder pretentie, eigendunk of leerstelling. De schoone argeloosheid waarmee hij zich tegenover de dieren stelde, was die van den Franciscaan. In Pompon was niets van trots, behalve die, wat de handen te doen vinden in de perfectie te doen. Deze heldere atmosfeer wischt de grenzen tusschen meer en minder, belangrijk en onbelangrijk uit. Weer denkt men aan wat van Deyssel zegt van de peer, die Thijs Maris hem aanbood. Wat Pompon aanraakte, wat zijn blik, warm, zinnend en doordringend, omstreeelde werd aangedaan met wat hem van u en mij onderscheidde, die edelste der gaven, scheppingskracht.

Met de natuur en haar schepselen bleef deze in innig verband. Hij naderde ze met meer eerbied dan wie, ze besluipend, zich tot taak gesteld heeft ze in onderdeelen nauwkeurig te reproduceeren. Met de natuur, wist hij, is geen

POMPON

HERT

POMPON

GANS POMPON

UIL

POMPON

IJSBEER

concurrentie mogelijk. Alleen het genot, de diepe en simpele vreugde, aan haar te beleven, is te vertastbaren in vormen, voor het oppervlakkige oog aan de hare verwant, voor wie iets dieper kijkt met haar onvergelijkbaar, wijl op ander plan ingezet. Het oppervlakkige oog gaat aan de schilderachtigheid van de gevallen te gast; het stelt zich met de spelingen aan huid of schors tevreden. Het vindt een, beperkt, genot aan het grappige bewegen, het pikante spel, het malle, onbeholpen of vaardige doen van de klauwen, het zwiepen van de staart, het malen van de kaken, het loeren en springen, de luiheid en de uitdaging, de veerkracht en het snuffelen, het „typische geval”.

Het type in anderen, in den eigenlijken zin heeft Pompon vastgelegd. Van het bizondere kwam hij tot het algemeene, van het verenkelde tot de soort, van het „typische” tot het karakter. Weer of geen weer, zag men hem naar den Jardin des plantes wandelen, een doos met gereedschap van zijn vinding, die aan een gordel kon worden vastgemaakt, als de kist met stalen van den reizenden koopman voor zich. Geduldig bespiedde hij er de dieren, welke ook. Zelfs de hyena, die kwade gast, werd mak als ze hem zag en men zegt, dat Pompon de hand door de tralies kon steken en onverlet hem streelde over de ruige huid. In zoo ver hij genie had was het dat van het lange geduld. Geruimen tijd omgaf hij een groot hert in dien tuin met zijn zorgen, tevergeefs. Maar Pompon was er de man niet naar om zich te laten ontmoedigen. Denzulken is op den duur het lot altijd gunstig. Ons allen heeft Pompon de groote les van het niet versagen geleerd. De „beschikbaarheid” van het hart roept het geluk, om het even of het een oogenblik of een leven in gloed zet. Op het betrappen van het oogenblik bleef zijn aandacht gespannen. Dit felle oogenblik wist hij om zoo te zeggen voor de eeuwigheid vast te houden. Het voltrok zich aan het hert, toen het, voorbij marcheerende militaire muziek hoorend, de ooren spitste en zich in zijn tartenden hoogmoed, gereed tot den sprong, verhief.

Oogenblik en eeuwigheid, ze liggen in deze kunst naast elkaar. Men heeft hem bespot om zijn herscheppingen van vogels: wat, een gans zonder veeren! Pompon heeft bewezen het ook anders te kunnen. Hij behoorde niet tot die beeldhouwers, van wie voor het overige op zich zelf geen kwaad te zeggen is, welke tot een deformeeren van de natuur hun toevlucht moeten nemen om hun creatieve vermogens uit te vieren. Pompon deformeerde op zijn manier. Het is dwaasheid te meenen, dat de moderneren daarmee begonnen zijn. De klassieken, de „geklasseerden”, deden niet anders. Het oog zelf deformeert. Accenten worden er mee gelegd of verschoven, waardoor hoofd- van bijzaken gescheiden worden. In den mist treden de omtrekken van voorbijgangers eerst karakteristiek aan den dag. Onze gezellinnen zijn er tegenwoordig op uit, hun silhouet naar omlaag te verzwaren door de beenen in de schachten van kaplaarzen te bergen. De lijnen van veler gelaat worden gewijzigd door een hoornen of schildpadden brilmontuur. Aanstellerige dames markeeren

ze door een oogglas en de mode wil al jaren, dat de roede van het regenscherm, vroeger lang en dun, kort en zwaar zij.

Wie met de hand over de sculpturen van Pompon strijkt overtuigt zich, dat hij, simplificerende, de kunst verstond de accidenten van weefsels en botten, welvingen en kammen tot hun recht te brengen. Zijn supra-naturalisme is kernachtig en gebonden, primitief en nerveus, rythmisch en verstild in bedwongen tumult. Die groote vlakken en kantige ribben hebben stijl en stijl is in de kleine feilloos gemodelleerde figuren. Ook de fijne sierlijkheid vermocht hij te beelden, die van menschen en dieren. Enkele gave beeldhouwde portretten bleven van hem bewaard gelijk het teere van zijn vrouw en dat van Andrée Leproust. Het verbaast niet van wie al in 1873 een prijs voor het modelé kreeg. Zelfs een gedenkteeken voor de gesneuvelden uit een bepaalde plaats is door hem ontworpen.

Zoo is het zeker geen ontoereikendheid, die hem ertoe bracht, zich voortaan als animalier te specialiseeren. Deze eigenmachtige zelfbeperking karakteriseert het talent. In de dierenwereld vind hij alle elementen, die het hem mogelijk maakten zich uit te spreken. De groote wilde dieren boeiden hem vooral. Hij temde ze in dubbelen zin tot de statuën van zijn kunstenaarswil. Zijn laatste schetsen, de olifant, de reeks leeuwen, van wier grandioze beeltenissen hij droomde, zijn boordevol trillend en beheerscht leven. Demeurisse meent, dat hij gestorven is aan den bovenmenschen wil, opgeroepen door een grijsaard, die geen afstand verkoos te doen. Tot het laatst was alles aan hem rijk en edel in een eenvoud, die bijna nood verdiende te heeten.

Is dan alles even mooi . . . ? Neen. Pompon heeft zich soms vergist en wel met het vergrooten van modellen. De beroemde ijsbeer al dadelijk is onvoldoende op schaal gebracht. Men is niet overtuigd, dat het dier tot deze dimensies moest uitdijen. Bij alle bewondering erkenne men, dat er iets gezwollens is. Hoe veel gang er zij in diens loop, hoe rythmisch de lijnen zich ook bij het langskijken verhouden, geheel verantwoord is het geheel niet. En bij het Nijlpaard klemt dit bezwaar nog nauwer. Men kan erbij denken aan een opgeblazen dier, waarop de kinderen ter zee rijden. Maar onverdeeld te roemen zijn de stier, het hert, de pelikaan, orang-oetang, panter, gans . . . En wat er kleins bijeenstaat is nooit voor de *étagère*.

Van invloeden kan bij Pompon ternauwernood gesproken worden. De groote scheppers, die hij heeft bijgestaan, lieten rechtstreeks geen sporen na. Pompon wist daartoe te scherp wat hij wilde en . . . wat hij waard was. Naar Egyptische reliefs heeft hij gekeken en dit alles, herinneringen áán indrukken ván kunst en natuur losten zich op en vloeiden uit in den stroom, die van 1922 af tot den dood toe een reeks meesterwerken droeg. En de man, die o.a. borstbeelden maakte naar Sardou en Rostand, was ten tijde, dat niemand iets in hem zag, erkend door Rodin, die hem de eerste schets van de Kus schonk, thans in het museum van Dijon.